

OLIIY TA'LLIM MUASSASALARIDA SODIR ETILAYOTGAN JINOYATLARNING TENDENTSIYALARI

Hikmatov Muhridin Izzatillo o'g'li

Toshkent shahri IIBB XPB Profilaktikka katta inspektori, Kapitan

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning tendentsiyalari o'rganiladi. Jinoyatlarning paydo bo'lishiga ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va ta'lim tizimi bilan bog'liq omillar ta'sir ko'rsatadi. Maqolada talabalar orasidagi jinoyatlarning turli shakllari, ular jamiyatga ta'siri va jinoyatlarni oldini olish uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlar haqida so'z boradi. Oliy ta'lim muassasalarida jinoyatlar sonining oshishi jamiyatning xavfsizligi va ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Maqolada ushbu muammoni hal qilish uchun ijtimoiy dasturlar, psixologik yordam, xavfsizlik choralari kuchaytirish va ta'lim tizimini takomillashtirish kabi usullar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim muassasalari, jinoyatlar, talabalar, ijtimoiy omillar, iqtisodiy muammolar, psixologik omillar, jinoyatlarni oldini olish, xavfsizlik, ta'lim tizimi, jamiyat xavfsizligi.

Аннотация. В данной статье исследуются тенденции преступлений, совершаемых студентами в высших учебных заведениях. На возникновение преступлений влияют социальные, экономические, психологические факторы, а также особенности образовательной системы. Рассматриваются различные формы преступлений среди студентов, их влияние на общество и необходимые меры по профилактике преступности. Рост числа преступлений в высших учебных заведениях может негативно сказаться на безопасности общества и качестве образования. Предлагаются методы решения данной проблемы, включая социальные программы, психологическую помощь, усиление мер безопасности и совершенствование образовательной системы.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, преступления, студенты, социальные факторы, экономические проблемы, психологические факторы, профилактика преступности, безопасность, образовательная система, общественная безопасность.

Annotation. This article examines the trends of crimes committed by students in higher education institutions. The emergence of these crimes is influenced by social, economic, psychological factors, and the educational system. The article discusses various forms of student crimes, their impact on society, and necessary measures to prevent them. An increase in the number of crimes in higher education institutions can negatively affect societal safety and the quality of education. The article proposes

methods to address this issue, including social programs, psychological support, strengthening security measures, and improving the educational system.

Keywords: *higher education institutions, crimes, students, social factors, economic problems, psychological factors, crime prevention, security, educational system, societal safety.*

Kirish. Oliy ta'lim muassasalarida talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning tendentsiyalarini o'rganish, jamiyat xavfsizligini ta'minlash va ta'lim muassasalarining obro'sini saqlash uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jinoyatlarning ko'payishiga ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar ta'sir qiladi. O'qish uchun zarur bo'lgan moddiy resurslarning yetishmasligi, oilaviy muammolar va ijtimoiy tengsizlik kabi omillar talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, stress, depressiya va o'zini o'zi anglashdagi muammolar ham jinoyatlarning sodir etilishiga sabab bo'lishi mumkin. Ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari ham jinoyatlarning sodir etilishiga ta'sir ko'rsatadi. Xavfsizlik choralari yetarli emasligi, talabalar bilan o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlarning zaifligi va boshqa omillar talabalar orasida jinoyatlarning sodir etilishiga olib kelishi mumkin. Jinoyatlarning oldini olish va ularni kamaytirish uchun ijtimoiy dasturlar, psixologik yordam, xavfsizlik choralari kuchaytirish va ta'lim tizimini takomillashtirish kabi kompleks yondashuvlar zarur. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3-iyuldagi PQ-200-son qarorida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash, talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini muntazam oshirib borish, talabalar tomonidan ilgari surilayotgan ilg'or tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzuridagi Talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish markazi tashkil etilganligi ma'lum [1].

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish markazi tomonidan talaba va o'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va ularning iste'dodini ro'yobga chiqarishga qaratilgan ijtimoiy-madaniy tadbirlar, sport musobaqalari hamda intellektual tanlovlar, festivallarni tashkil etish, talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlash, shu jumladan, ijodiy loyihalarni amalga oshirish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ijtimoiy faoliyati va hayoti ko'plab omillar bilan bog'liq bo'lib, bu omillar orasida jinoyatlarning sodir bo'lishi ham ahamiyatli masaladir. Jinoyatlar, ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida, nafaqat ta'lim muhitini, balki jamiyatni ham jiddiy ravishda ta'sir qiladi. Talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishi, ijtimoiy barqarorlikni buzishi, xavfsizlikka tahdid solishi, iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun, talabalar orasidagi jinoyatlarning

tendentsiyalarini o'rganish va bu muammoga qarshi. Oliy ta'lim muassasalarida jinoyatlarning eng asosiy sabablari sifatida ijtimoiy va iqtisodiy omillar ko'rsatiladi. O'quvchilar va talabalar, o'zlarining iqtisodiy holatiga qarab, ayrim hollarda jinoyatga yo'l qo'yishadi. Iqtisodiy qiyinchiliklar, oilaviy muammolar, uy-joy muammolari kabi omillar talabalarda stress va depressiya keltirib chiqaradi, bu esa jinoyatlarning sodir bo'lishiga sabab bo'ladi. Masalan, moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelgan talaba o'zining ehtiyojlarini qondirish uchun noqonuniy faoliyatlarga kirishishi mumkin. Talabalar orasidagi jinoyatlarning yana bir muhim sabablaridan biri – psixologik omillardir. Yoshlarning o'zini anglash, o'z qadr-qimmatini tushunish, shuningdek, g'azab, nafrat yoki stress kabi hissiy holatlar jinoyatlarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, talabalarining ba'zilari jamoatning normativlariga qarshi chiqish, o'zlarini isbotlash maqsadida jinoyatlarni sodir etishadi. Bu omil ayniqsa, guruhlariga ajralish, to'da bo'lish va boshqalarga ta'sir qilish holatida yanada kuchayishi mumkin [2].

Ijtimoiy muammolar, jamiyatning ta'lim tizimiga bo'lgan e'tibori va hukumat siyosati ham talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishiga olib kelishi mumkin. Ta'lim tizimida mavjud bo'lgan muammolar – o'qituvchilar bilan talabalarining o'zaro munosabatlaridagi noxush holatlar, ta'lim muassasalaridagi noto'g'ri boshqaruv, talabalar orasida tengsizlik va boshqalar – bu ham talabalarining jinoyatga yo'l qo'yishiga sabab bo'ladi. Oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim sifatining pastligi va resurslarning etishmasligi ham talabalar o'rtasidagi jinoyatlarning ko'payishiga turtki beradi.

Oliy ta'lim muassasalarida sodir etilayotgan jinoyatlar turli shakllarda bo'lishi mumkin. Ularning ba'zilari:

- Moliyaviy Jinoyatlar: Talabalar orasida talonchilik, firibgarlik va o'g'irlik kabi jinoyatlar sodir bo'lishi mumkin. Bu jinoyatlar ko'pincha iqtisodiy qiyinchiliklar va jamiyatdagi tengsizlik bilan bog'liq.
- Yoshlar Bilan Bog'liq Jinoyatlar: Yoshlar o'rtasida ko'proq yuzaga keladigan jinoyatlar orasida jismoniy tajovuz, urushlar, janjallar va boshqa huquqbuzarliklar mavjud. Bu holat ko'pincha guruhlarning raqobatlashuvi, shaxsiy nizolar va hissiy stressning natijasi sifatida yuzaga keladi.
- Giyohvandlik va Ichkilikbozlik: Talabalar orasida giyohvand moddalar iste'moli va ichkilikbozlik bilan bog'liq jinoyatlar ham keng tarqalgan. Bu jinoyatlar talabalarining hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va ularning akademik faoliyatiga ham salbiy ta'sir qiladi [3].

Metodologiya va tadqiqot usullari. Oliy ta'lim muassasalarida sodir etilayotgan jinoyatlarning ko'payishi jamiyat uchun jiddiy xavf tug'diradi. Ijtimoiy va iqtisodiy omillar, psixologik stress, o'zini anglash va ta'lim tizimining samaradorligi bu jinoyatlarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Jinoyatlarni oldini olish uchun samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish, talabalar orasida ijtimoiy adolatni ta'minlash va

ularning psixologik va ma'naviy holatini yaxshilash zarur. Bu masalada hukumat, ta'lim muassasalari va jamoatchilik birgalikda harakat qilishlari lozim.

Talabalar orasida jinoyatlarning oldini olish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Bularning ba'zilari:

1. Ta'lim Tizimini Yaxshilash: Ta'lim tizimida talabalar bilan psixologik yordam, mentorlik va sifatli ta'lim xizmatlarini taqdim etish talabalar orasida jinoyatlarni kamaytirishga yordam beradi.

2. Ijtimoiy Dasturlarni Tashkil Etish: Talabalarning ijtimoiy faoliyatlarini qo'llab-quvvatlash, sport va madaniy tadbirlarni tashkil etish, yoshlarni jamiyatga faol a'zo bo'lishga rag'batlantirishi mumkin.

3. Jamoatchilik Xavfsizligini Ta'minlash: Oliy ta'lim muassasalarida xavfsizlikni ta'minlash uchun jamoat tartibini saqlash, politsiya va xavfsizlik xodimlari bilan hamkorlik qilish zarur.

4. Psixologik Maslahatlar va Yordam: Talabalar orasida ruhiy salomatlikni yaxshilash, stress va depressiyani bartaraf etish uchun psixologik maslahatlar va yordamlarni taqdim etish zarur.

Ushbu tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning tendentsiyalarini o'rganish uchun quyidagi metodologik yondashuvlar va tadqiqot usullari qo'llaniladi:

Tavsiflovchi Tadqiqot: Jinoyatlarning turli shakllarini, ularning sodir bo'lish tezligini va jamiyatga ta'sirini aniqlash uchun tavsiflovchi tadqiqot usuli qo'llaniladi.

Huquqiy Hujjatlarni Tahlil Qilish: Oliy ta'lim muassasalarida sodir etilgan jinoyatlar bo'yicha sud qarorlari, huquqiy hujjatlar va statistik ma'lumotlar o'rganiladi.

So'rovnomalar va Intervyular: Talabalar, o'qituvchilar va xavfsizlik xodimlari bilan so'rovnomalar va intervyular o'tkazilib, ularning fikr-mulohazalari yig'iladi.

Sifatli Tahlil: Yig'ilgan ma'lumotlar sifatli tahlil qilinadi, ya'ni asosiy mavzular, tendentsiyalar va muammolar aniqlanadi.

Miqdoriy Tahlil: Jinoyatlarning soni, ularning turli omillarga bog'liqligi va vaqt o'tishi bilan o'zgarishi statistik usullar yordamida tahlil qilinadi. Ushbu metodologik yondashuvlar orqali oliy ta'lim muassasalarida talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning tendentsiyalarini chuqur o'rganish va ularni kamaytirish bo'yicha samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish mumkin bo'ladi [4].

Adabiyotlar tahlili. Oliy ta'lim muassasalarida talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning tendentsiyalarini o'rganish sohasida bir qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ushbu tadqiqotlar, asosan, jinoyatlarning ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillarga bog'liqligini, shuningdek, ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Ba'zi tadqiqotlar, talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishiga ijtimoiy va iqtisodiy omillarning ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Masalan, o'qish uchun

zarur bo'lgan moddiy resurslarning yetishmasligi, oilaviy muammolar va ijtimoiy tengsizlik kabi omillar talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, iqtisodiy inqirozlar davrida talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishi kuzatilgan [5]. Boshqa tadqiqotlar, talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishiga psixologik omillarning ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Stress, depressiya, o'zini o'zi anglashdagi muammolar va boshqa psixologik holatlar talabalar orasida jinoyatlarning sodir etilishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, ba'zi tadqiqotlar ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari va uning talabalar orasida jinoyatlarning sodir etilishiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Ta'lim muassasalarida xavfsizlik choralarining yetarli emasligi, talabalar bilan o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlarning zaifligi va boshqa omillar talabalar orasida jinoyatlarning sodir etilishiga olib kelishi mumkin.

Xulosa. Umuman olganda, oliy ta'lim muassasalarida talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning tendentsiyalarini o'rganish sohasida olib borilgan tadqiqotlar, bu muammoning murakkab va ko'p omilli ekanligini ko'rsatadi. Jinoyatlarning oldini olish va ularni kamaytirish uchun ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va ta'lim tizimi bilan bog'liq omillarni kompleks ravishda hisobga olish zarur. Bundan tashqari, talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini hamda intellektual salohiyatini oshirishda ilmiy asoslangan targ'ibotning zamonaviy va ta'sirchan metodlarini ishlab chiqish hamda muntazam yangilab borish, talaba va o'quvchilarning muammolarini doimiy o'rganish bo'yicha ijtimoiy tadqiqotlarni o'tkazish va tahlil qilish, ruhiy-psixologik holatini baholash, ular o'rtasida sodir etilayotgan noxush holatlarni va muammolarni o'rganish, bu borada amalga oshirilayotgan psixodiagnostik, davolash-profilaktika ishlarini muvofiqlashtirish kabi chora-tadbirlar ham amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalarida talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning oldini olish va ularni kamaytirish uchun kompleks yondashuvlar zarur bo'lib, bu borada davlat organlari, ta'lim muassasalari va jamoatchilikning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3-iyuldagi PQ-200-son qarori. Ushbu qarorda talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va ijtimoiy-madaniy tadbirlarni amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzuridagi Talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish markazi tomonidan amalga oshirilayotgan tadbirlar. Markaz tomonidan talaba va o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va ijtimoiy-madaniy tadbirlarni amalga oshirish bo'yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.
3. "Oila institutini mustahkamlashning dolzarb masalalari". Ushbu ilmiy konferensiya materiallarida oila institutining mustahkamlashiga doir dolzarb masalalar muhokama qilingan.
4. Akmalov, A. (2019). *"Yoshlar jinoyatining ijtimoiy ta'siri va uning oldini olish usullari."* O'zbekiston ijtimoiy fanlar akademiyasi jurnali, 15(2), 101-115.
5. Tursunov, E., & Mirzaev, A. (2020). *"Talabalar orasida jinoyatlarning kuchayishi: Ijtimoiy va iqtisodiy sabablar."* Jurnalistika va huquq, 22(1), 46-58.